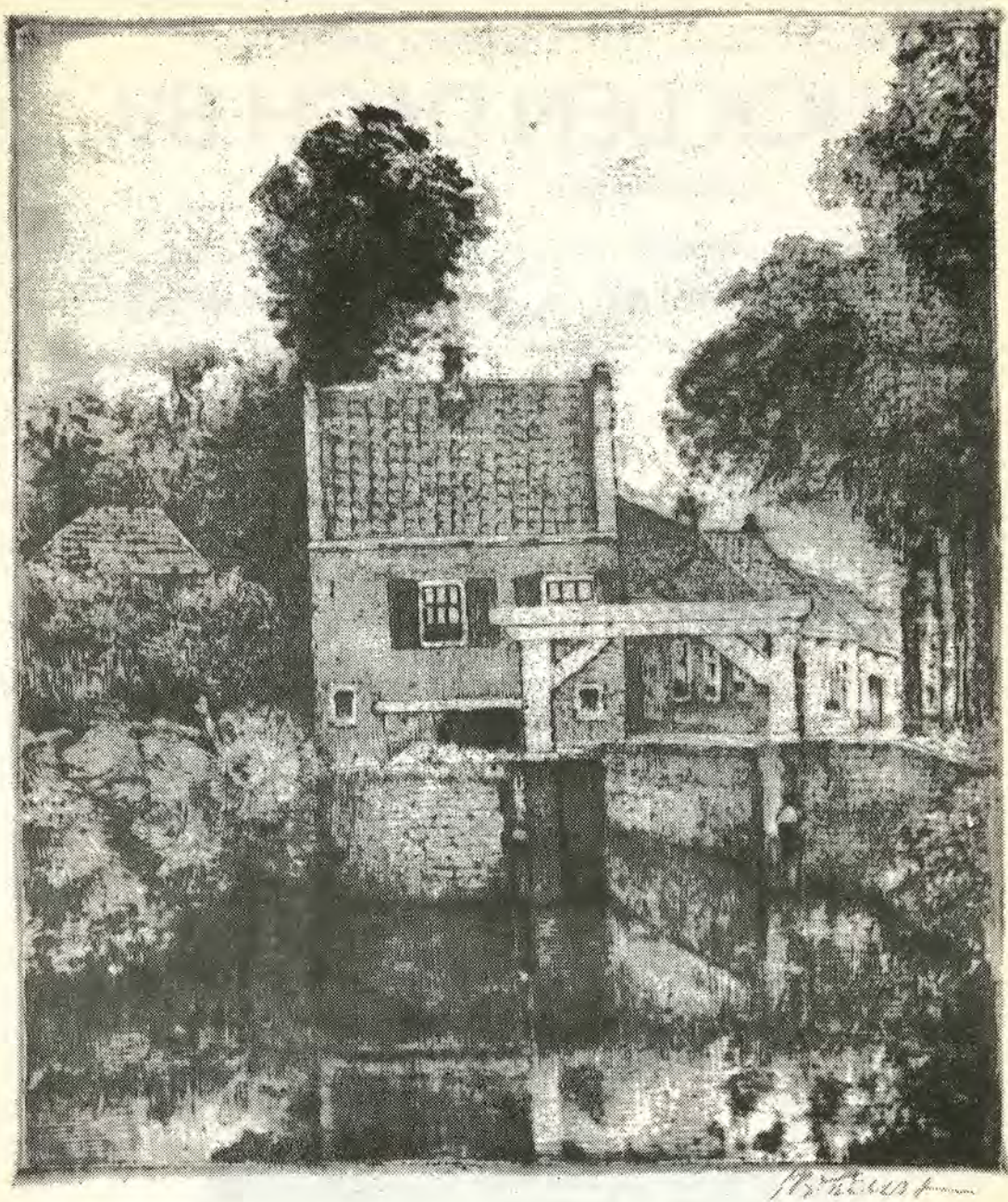

W. H. West

Historische Kring Maarssen

REISBUREAU EN TOURINGCARBEDRIJF

PLUCK DEN DAGH BV

comfortabele reisinwagens

voor uw vervoer in binnen- en buitenland
Telefoon (03465) 1400 - Kaatsbaan 22 - Maarssen

Uw makelaar

MAARSEN
RAADHUISSTRAAT 21A
TEL. 03465 - 2079
LOENEN A D VECHT
BRUGSTRAAT 6
TEL. 02943 - 3944

Ford Dealer in de Vechtstreek

OOK VOOR A-1 GEBRUIKTE WAGENS

BREUKELEN
STRAATWEG 109
TEL. 03462 - 1745

MAARSEN
STRAATWEG 2-4
TEL. 03465 - 2541

Autobedrijf Roeleveld BV

Orgaan van de „Historische Kring Maarssen”

(Opgericht 11 sept. 1972, goedgekeurd bij k.b. van 25 april 1973)

Bestuur

Drs. D. Dekker, voorzitter
D. v. d. Berg, secretaris
Troelstrastraat 17, Maarssen
tel.: 03465-2401
N. v. Tricht, penningmeester
giro: 2907376

Mevr. A. H. Hogenhout-Hofman
Mevr. J. G. Zwijs-Brink
J. H. Witte
R. Pos

Redactie

Drs. D. Dekker
R. Pos
Redactieadres: R. Pos, Dr. Ariënslaan 68, Maarssen, tel.: 03465-4057

J. N. Servaas
Drs. E. A. J. v. d. Wal

De Vecht

Er ligt een landhuis aan de stroom verlaten;
Verbleekt, met donkre luiken, staart het blind,
En laat de stroom, die eenzaam voortglijdt, praten
En luistert niet naar 't fluist'ren van den wind.
Maar vroeger, toen Hoogmogenden der Staten
Daar in den zomer poosden van 't bewind,
En staat en krijg voor huis en vreë vergaten,
En kind'ren stoeiden over 't melkwit grint,
Toen leefde 't Huis en de bevolkte stroom
wiegde de schepen, die blank-zeilig gleden,
Vredig van gang naar 't schatrijk Amsterdam,
Nú droomt het landhuis daar zijn eeuw'gen droom
Van eindloos heimwee naar die lang geleden
Glorievolle eeuw, die nimmer wederkwam.

Frans Bastiaanse

Heldenverering is één van de meest kenmerkende neigingen in de menselijke levenshouding - vroeger waren de helden strijders en vorsten, nu zijn het dictators, voetballers en popsterren. Vereeuwiging van grote mensen is een hoofdtrek van geschiedschrijving geweest, een overweldigende belangstelling voor het persoonlijke, die nu verdrongen wordt door de volstrekte onpersoonlijkheid van historisch structuuronderzoek. Geschiedschrijving dreigt te verworden tot tabel en grafiek, wat strijdig is met de diepste drang van historisch denken en voelen, het zoeken van de mens, "groot" en "klein". Zijn de "groten" a.h.w. "doodgeschreven", juist daardoor kunnen de beelden en signalen van de mensen-buiten-het-handboek zo treffend zijn. Dit geldt in bijzondere mate voor Belle van Zuylen, ook bekend als Isabelle de Charrière.

Simone Dubois heeft een bundeltje brieven van Belle uitgegeven onder de titel "Rebels en beminnelijk", een trefzekere omschrijving van deze vrouw.

Rebels-legendraars was ze van jongs af aan, een beheptheid die erg slecht te pas kwam in haar wereldje, de Haagse kringen van de prui-kentijd, een wereldje van star fatsoen naar buiten, van binnen verkankerend door intriges en geroddel; kortom een milieu waarin haar vrijmoedigheid als schokkend en als kwetsende vrijpostigheid werd ervaren. Ook thuis in het gezin, oerdegelijk, heel redelijk-conventioneel en streng rechtzinnig valt ze al vroeg uit de toon. Haar optreden en vooral haar uitlatingen hadden een man misschien dan als een "type" kunnen sieren, als een vrouw wordt ze er onmogelijk door. "Je bent niet de eerste die het jammer vindt, dat ik geen man ben, ik heb dat zelf ook dikwijls gevonden. Niet dat het zo zeker zou zijn dat ik zo'n bewonderenswaardige man zou wezen, maar ik zou op het oog een minder misplaatst schepsel zijn dan ik nu lijk. Mijn situatie zou mijn aanleg meer vrijheid toestaan...."

Deze passage is een stuk uit de briefwisseling met Constant d'Hermences, een hartstochtelijk vrouwenminnaar en gevreesd Don Juan - één van de vele vrijmoedigheden van Belle. Juist deze brieven spreken tot ons door de directe, eerlijke toon, het gebrek aan preutse

terughoudendheid. Welke vrouw in de 18e eeuw zou zo rechtstreeks zichzelf tekenen tegenover een man als zij doet: "Maar dat is nu niet meer genoeg, ik wil er zeker van zijn dat je mij kent. Ik ben jou en je vriend deze openhartigheid, deze onvoorwaardelijke eerlijkheid schuldig; mijn taal is misschien niet fatsoenlijk, maar wat is fatsoen vergeleken bij eerlijkheid? Welnu dan, als ik iemand liefhad, als ik vrij was, zou het me moeilijk vallen verstandig te zijn. Mijn zinnen zijn net als mijn hart en mijn geest begerig naar genot, gretig naar de felste en de verfiendste indrukken. Niet een van de dingen die ik zie, geen klank, gaat voorbij zonder me een gevoel van geluk of leed te verschaffen, de lichtste geur doet me aangenaam aan of maakt me misselijk, de lucht die ik inademen, wat zachter, wat fijner, beïnvloedt me met alle variaties die ze zelf inhoudt...."

"Als ik vrij was" - als vrouw was ze dat niet, vooral niet in dat onkreukbare vaderschap van de oude Van Tuyll. Vrij worden kon ze slechts via een huwelijk - jarenlang liepen al haar pogingen om aan de man te komen stuk op haar reputatie of haar persoonlijkheid. Ten langen leste huwde ze de gouverneur van haar jongere broers, Charles-Emmanuel de Charrière.

Deze verbintenis van volstrekt onsamenvasende karakters, begonnen in hoge wederzijdse achting - van zijn kant echte liefde - eindigende in pijniging en kwetsing zonder opzet van beide kanten.

Op zijn landgoed te Colombier in Zwitserland leeft ze geïsoleerd tussen zijn twee ongetrouwde zusters, steeds meer afgesloten van de grote wereld. Voor deze vrouw en drama en wens.

"Wanneer je jong bent en een tikje romantisch, wil je de wereld zien; daarna blijf je graag opgesloten in je hol, en het kleinste, het moeilijkst toegankelijke, is het beste. Je verveelt je dan wel eens, maar de verveling lijkt niet de grootste van alle kwalen, en je sluit je ogen liever voor alles, dan ze het gevaar te laten lopen zich te kwetsen aan een ergerlijk schouwspel. Dit is wat ik geloof en wat ik doe". Achter deze opsluiting in eigen kring zit bezeerdheid. "Hoe kan iemand zijn kennissenkring en zijn relaties wensen uit te breiden. Je ziet alleen maar laagheid! Mijn lust om mijn kring te verkleinen, me op te sluiten

Isabella Agneta van Tuyll van Serooskerken (Belle van Zuylen) geb. 1740, overl. 1805, naar een pastel van Maurice Quentin de la Tour, 1771.

en, als ik niet in het gezelschap kan zijn van iemand op wie ik gesteld ben, alleen maar wat groen en de hemel te zien, groeit met de dag".

Haar hele levenshouding wordt bepaald door een groeiend scepticisme. Begonnen is het al vroeg met haar godsdienstige ervaring. Als jong meisje was ze bezeten door de drang alles te weten, alles te doorgronden via zuiver redelijke redenering - het redezuchtig wicht werd herderlijk begeleid door een predikant die in strakke rechtzinnigheid geen omslag maakte met de aarzelende twijfels van zijn catechisantje. Sedertdien waren bovennatuurlijke zaken voor haar nagenoeg taboe. "Sinds lang houd ik me hoogstens tien minuten per maand bezig met de dingen die ik niet begriip".

Dit scepticisme brengt haar tot een lakonieke levensopvatting gebaseerd op een onontwikkelaar lot, "een eeuwige aaneenschakeling van oorzaken en gevolgen, die is begonnen voor ons bij onze geboorte". Sceptisch is ze ook aangaande de mens, en dat stelt haar toch wel op een aparte plaats in de 18e eeuw, waarin de goedheid van de "natuur" en van de menselijke natuur, de vervolmaakbaarheid van de

mens geliefkoosde denkbeelden zijn. Was het doordat ze als vrouw zoveel te incasseren had gekregen? Ze trekt zich terug van de mensen, in haar "hol".

Wat dan overigens niet verhindert dat ze de Franse revolutie aanvankelijk positief beoordeelt: "De gelijkheid en de vrijheid bevielen me; hun bedriegelijke en leugenachtige afkondiging bevielen me;..." Totdat de revolutie omwille van de vrijheid de vrijheid gaat bedreigen, wat haar brengt tot deze ontboezeming: "Zoals uit naam van de vrijheid men ons nu tyranniseert, zo, in naam van een goede God, verbrandde ons de moederkerk eertijds en hing ons op. Liefde was onder vromen niet zo geliefd. Veranderen kan de tijd wel woorden, maar niet de mens. We blijven bedrogenen, dwaas, leugenachtig en wreed".

Deze vrouw zoekt levenslang ontspanning in hard werken, een bijna tot schrijfziekte neigende lust tot schrijven slokt haar dagen op. Grote en kleine stukken in een zuiver, heerlijk spits en levend Frans. Soms ouderwets Frans, want haar grote liefde was niet de eigentijdse literatuur, maar de schrijvers van de 17e eeuw.

In haar besloten wereldje breekt nog eenmaal de grote passie door, de grote ontmoeting die haar onvergetelheid heeft geschonken: haar relatie met Benjamin Constant. Hij, vluchteling voor alles wat hij verknold en verspeeld had, ziek, ontredderd, berooid, vindt in haar een moeder en vriendin. Deze ongerijmde verbinding maakt de verbinding tussen hen spannend-gespannen. Een idylle lijkt het wanneer het samenzijn omschreven wordt in een brief van Benjamin: "Het is precies vijftien dagen geleden, dat op dit zelfde uur, om tien minuten na tien, we dicht bij het vuur zaten, in de keuken, Rose (kamenier) achter ons, die van tijd tot tijd opstond om kleine stukken hout op het vuur te leggen die ze op maat brak, en we spraken over de verwantschap tussen geest en waanzin. We waren gelukkig, ik tenminste..." Of zoals Belle het tekent: "Heel de rest van mijn leven zal ik me die avond herinneren als een aaneenschakeling van kostbare uren. Jij nonchalant gezeten, ik liggend, het maanlicht vallend over het andere einde van mijn lange bed, de zachte en trage conversatie, ik zie en hoor dit alles nog". Maar in zijn Cahier rouge schrijft Constant: "Gedurende die dag bleef het gisten in mijn hoofd en de conversatie met Mme de Charrière droeg niet weinig bij aan deze gisting. Zij zag beslist niet vooruit welke uitwerking die op me zou hebben, maar door me voortdurend te onderhouden over de domheid van het men-

selijk soort, over de waanzin van de vooroordelen, terwijl ze mijn bewondering voor alles wat eigenaardig, buitengewoon en nieuw was deelde, boezemde ze me uiteindelijk een waarlijke behoefte in ook zelf buiten de gewone paden te gaan".

Samen scherpten ze hun "originaliteit" op de banale domheid van alles en allen rond hen; zo sterk drong zich de persoonlijkheid van haar zich op dat Benjamin zijn vrijheid in gevaar achtte en haar ervan betichtte hem tot "sateliet" te hebben willen maken. Een argument dat juist het moederlijke in Belle dodelijk moest kwetsen, en dat terwijl de vriendin in haar door Benjamin werd verlaten voor de veel jongere Mme de Stael, voor wie Belle een instinctieve afkeer had als een literaire aanstelster.

Als Belle, eenzaam in teleurstelling, is gestorven, tekent Benjamin in zijn dagboek aan: "Ik verlies alweer in haar een vriendin die me teder heeft liefgehad, een toevlucht, als ik er behoefte aan had gehad, een hart, door mij gekwetst, dat zich nooit van mij had losgemaakt".

Deze korte beschouwing over Belle van Zuylen is geschreven n.a.v. het feit, dat in september op het kasteel Zuylen een internationale bijeenkomst zal worden gehouden over haar. Hopelijk komt daar een aantal nieuwe gezichtspunten naar voren, waarop later uitvoeriger kan worden ingegaan. In aansluiting op deze conferentie wordt in dit geboortehuis van Belle een tentoonstelling over haar gehouden, die ik van harte in uw belangstelling wil aanbevelen.

Evenzeer kan ik als inleidende lectruur en ook op zichzelf als ontroerend document humain aanbevelen de al eerder genoemde brievenbundel:

Simone Dubois, *Rebels en beminnelijk*, brieven van Belle van Zuylen-Madame de Charrière aan Constant d'Hermenches, James Boswell, Benjamin Constant en anderen, 1760-1805, Amsterdam, 1971 ("Privé-domein", nr. 18). Hieruit zijn de meeste citaten genomen.

Bert v.d.Wal.

Het oude gemeentehuis en de voormalige school aan de Breedstraat

De Raadhuisstraat herinnert aan het oude gemeentehuis boven de toenmalige o.l.school op de hoek van deze straat en de Breedstraat. Het gebouw, dat uit 1870 dateert, was in die tijd voor een klein dorp als Maarssen (ongeveer 1800 zielen) een imposant geheel, want de de tegenwoordige R.K.Kerk en het oude postkantoor kwamen eerst in 1885 en 1886 gereed.

Voordat het zover was, dat het bouwwerk in 1870 kon worden geopend, is er nog al het een en ander aan voorafgegaan. De situatie, waarin de o.l.school boven de tegenwoordige panden der firma Telkamp verkeerde was zonder overdrijving slecht te noemen. Een aan het gemeentebestuur gerichte brief van de adjunct-inspecteur van het geneeskundig staats-toezicht - een hele mondvol - sprak immers over de slechte toestand der school en over onvoldoende ruimte. Het is bijna niet voor te stellen, dat in het grootste lokaal (10.5 x 5.75 m) niet minder dan... 100 kinderen onderwijs genoten. Er was gebrek aan licht en vooral aan lucht, hetgeen het onderwijs in een dergelijke beperkte ruimte geenszins ten goede kwam.

Aangedrongen werd op vernieuwing en vergroting der school.

Een door de gemeenteraad naar aanleiding van genoemd schrijven ingestelde commissie adviseerde zeer spoedig (welke ijver heeft deze commissie aan de dag gelegd!) tot vergroting van de school. Blijkbaar was dit lapwerk, want de schoolopziener te Utrecht verwierp dit voorstel en achtte de bouw van een nieuwe school noodzakelijk. Men ging met voortvarendheid te werk, want de raad besloot reeds op 11 mei 1869 tot de stichting van een nieuwe school. In de vergadering van 12 juli 1869 besloot de raad een school te bouwen met twee verdiepingen. Over plannen om gemeentebestuur en secretarie ook in dit gebouw te vestigen werd dus niet gesproken. Wel werd overwogen enkele lokalen in het nieuwe gebouw in huur af te staan aan het rijk ten behoeve van het toenmalige Kantongerecht.

De kosten van het geheel werden geraamd op f 20.000,-. Tevens werd besloten nabij de school een gymnastieklokaal te bouwen. Aan wie het werk van de school bij de openbare aanbesteding werd gegund, blijkt noch uit de

raadsbesluiten, noch uit enige correspondentie.

Op 13 september 1869 werd de eerste steen gelegd door burgemeester Jhr. D. J. A. A. van Lawick van Pabst. Waar die steen te vinden is, is duister. Men moet erkennen, dat het schoolprobleem met energie werd aangepakt. Eerst op 16 november 1869 werd een voorstel van burgemeester en wethouders aangenomen om de secretarie, tot dusver Breedstraat 5, boven de nieuwe school te vestigen, daar ook aldaar "de raadkamer" zou worden ingericht. Eén raadslid stemde tegen dit voorstel, omdat de secretarie boven de school wegens het gebruiken van een trap moeilijk toegankelijk was, een bezwaar dat niet ongegrond geacht moet worden. Zo kon men dan starten met een nieuwe school en tevens met een nieuw gemeentehuis. In de raadsvergadering van 27 juli 1870 werd het gebouw door de burgemeester met een korte toespraak ingewijd. Spreker wilde "niet stilzwijgend voorbijgaan, dat de goede medewerking, om te verkrijgen, wat thans bestaat, zijn taak grotelijks verlichte. Het is mij daarom bijzonder aangenaam de Heeren daarvoor bij deze mijnen dank te betuigen".

Het is jammer, dat wij niet weten, welke autoriteiten voor deze opening werden uitgenodigd. Wij zouden ons kunnen voorstellen, dat daarbij vertegenwoordigers van het gemeentebestuur van Maarsseveen, het personeel der school en der secretarie, de schoolopziener en notabelen van het dorp van de partij zouden zijn. Niets van dat alles blijkt uit enig document.

Dat de opening der school niet onopgemerkt

moest voorbijgaan, bleek, dat de schoolkinderen ter gelegenheid van dit heuglijk feit onthaald werden. Waaruit dit onthaal bestond en of er nog festiviteiten in het dorp wegens de inwijding van het nieuwe raadhuis plaats vonden is ons niet bekend.

Het gymnastiekgebouwtje op het schoolplein kwam in de loop van 1871 gereed. De kosten bedroegen f 2265,-. Aannemer was A. Groenendijk te Utrecht. Merkwaardig was een opmerking van één der raadsleden bij de behandeling van de begroting 1871, dat aan een dergelijk gebouw z.i. geen behoefte bestond. Hij stond alleen met zijn visie ten aanzien van het gymnastiekonderwijs. Het belang van lichamelijke oefening werd blijkbaar door deze edelachtbare niet ingezien.

Er bestaan enkele afbeeldingen van het gebouw, o.a. een kaart uit ongeveer 1914, te oordelen naar de toenmalige kledij van de mensen, die het erg leuk vonden vereeuwigd te worden. Het straatbeeld was wel bijzonder rustig. We zien geen enkel rijverkeer. Het oversteken van de straat was niet riskant, zoals heden ten dage tijdens het spitsuur. De straat blijkt uitgestorven. Links zien we enkele oude huizen: de woning van de concierge van het raadhuis en school met het publicatiebord aan de zijgevel, de woning van de veldwachter, het huis van het hoofd der o.l. school, de zaak van de heer Reith, de winkel van Goetheer enz. In het huis van het schoolhoofd was in 1870 een particuliere jongedameskostschool gevestigd. De eigenares was mejuffrouw Inckel, oud-tante van schrijver dezes.

Aan de overzijde van de Breedstraat stonden

hoge bomen, welke aan deze omgeving een zekere charme gaven. Helaas werden zij in de twintiger jaren geveld. Tussen het gemeentehuis en Vechtevoort werd in de eerste tijd der mobilisatie alsgevolg van de oorlog 1914-1918 elke morgen appel gehouden. Stram stonden de landverdedigers, gefinspecteerd in hun toen nog kleurige uniformen, hetgeen nog al belangstelling trok. Na deze oorlog was er op de Breedstraat ter gelegenheid van de verjaardag van H.M. de Koningin kermis, met allerlei spullen, welke daartoe behoorden. In de avond werden soms dronken luidruchtige lieden door de veldwachter in de cellen naast het gymnastiekgebouw opgeborgen, teneinde tot bezinning te komen... Het raadhuis annex school moge dan weliswaar in die tijd doelmatig zijn, fraai kan het allerm minst genoemd worden. Het is een monumentaal gebouw zonder stijl kwaliteiten en sfeer. Architect was de heer Kamperdijk, over wie wij geen bijzonderheden weten. Tot 1924 heeft de bovenverdieping als gemeentehuis gefungeerd. De indeling was bescheiden: een raadzaal, een burgemeesters-, een secretariskamer en de secretarie. In die dagen waren de problemen van Maarssen niet zoveel omvattend als thans. Men volstond met enkele ambtenaren en een volontair, die in de gemeenteadministratie moest worden ingewijd. Uiteraard werd deze niet beloond. De o.l.school bestond tot de aanvang dezer eeuw uit vier lokalen, waarna de school werd uitgebreid met een gelijk aantal lesruimten. De lokaliteiten waren sfeerloos door hun smakeloos gekleurde wanden en hun saaie grauwe gordijnen, in tegenstelling met de hedendaagse aantrekkelijke leslokalen, vol

licht en lucht, zodat het schoolgaan nu eerder een genoegen dan een "moeten" is. Of de kinderen het hiermee eens zijn laat ik in het midden.

De onderwijzers en onderwijzeressen moesten hard werken voor een mager salaris. Ik vond bijv. als salaris van een leerkracht een bedrag van f 600,- per jaar, zelfs in die tijd (omstreeks 1912) wel zeer pover.

Nadat in 1924 het nieuwe gemeentehuis (Huis ten Bosch) was ingewijd, werd het verlaten gedeelte tot 1960 bestemd voor u.l.o.school, welke op haar beurt verhuisde naar het riante gebouw aan de M.A.de Ruyterstraat, terwijl de lagere school in de zestiger jaren werd gehuisvest in de nieuwe Burgemeester de Ruiter school aan de Bolensteinseweg. De ouderen onder ons zullen zich nog wel herinneren, wie als hoofden der o.l. en u.l.o.school fungeerden: de heren Knook, Lubbers, Wolthuis, Kouwe en Kraaijenhagen (o.l.school) en de heren Vis, Busman en Dekker (u.l.o.school).

In het oude gedeelte van de voormalige scholen zijn de muziekschool, genoemd naar de enige jaren geleden overleden gemeentesecretaris Abraham Feijten, alsmede de leesbibliotheek gehuisvest. De bovengenoemde in het begin dezer eeuw gebouwde lokalen, dus tussen het oude postkantoor en het oude gebouw aan de Breedstraat werden bestemd voor de kleuterschool "Kleutervreugd". En met deze vreugdevolle kreet besluiten we dit verhaal.

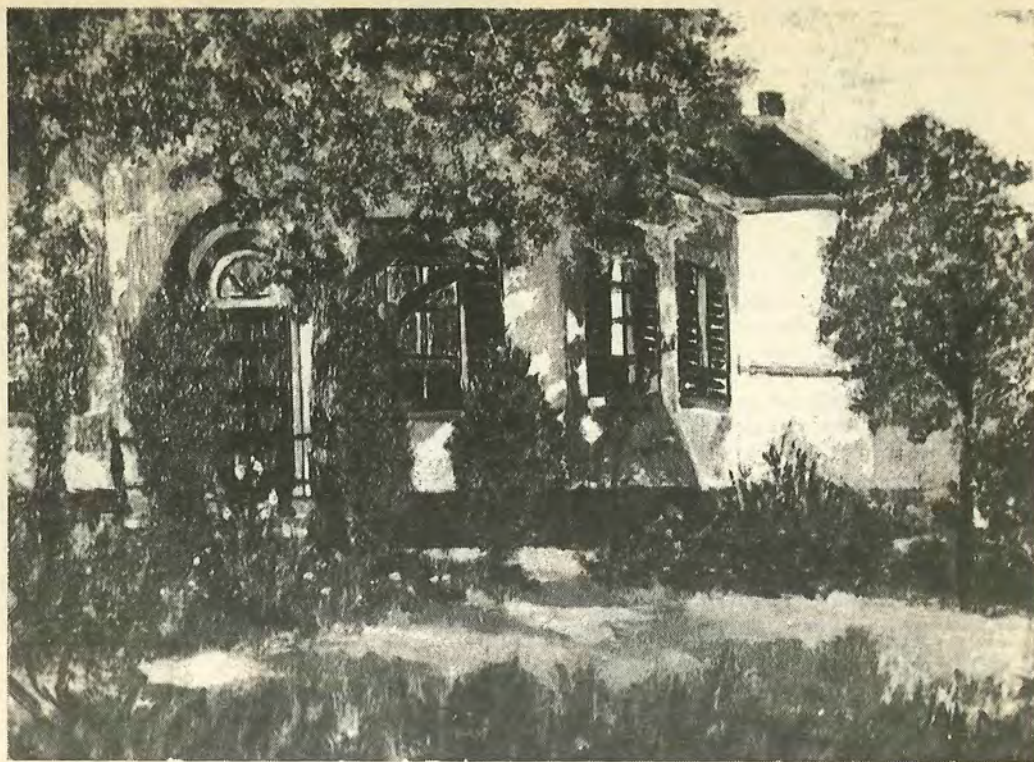
J.N.Servas.

Heuvelshoekje

Men gebruikt wel eens de naam Heuvelshoekje voor dat gedeelte van Maarssen, dat gelegen aan het Zandpad voor het bruggetje bij Geesberge, wordt begrensd door Machinekade, Zandpad en Diependaalse Dijk. Natuurlijk moet die naam afgeleid zijn van Heuvelsoord, de herenhofstede, die ongeveer tien jaar geleden werd gesloopt. De afbeelding die hierbij gaat, danken wij aan de Maarssense fotograaf J.J.van Dijk, die gebruik maakte van een schilderstukje, dat in het bezit is van de laatste bewoonster van Heuvelsoord, Mevrouw van der Wurf.

De naam Heuvelsoord komt voor op een oude provinciale kaart van 1875. Sommigen menen dat die naamgeving verband houdt met de Vechtoever, die daar hoger was dan elders, althans vroeger.

Uit oude koopakten blijkt echter, dat Heuvelsoord in 1839 gebouwd werd in opdracht van de eerste bewoner, de heer A.van den Heuvel. Met de afbraak verdween een "Heerenhuizinge", ook wel beschreven als "Zomer en Winterverblijf" of "Heerenhofstede". Het huis had een monumentale ingang met gestucadoorde vestibule, vier kamers, een biljartzaal, alle met

twee of drie ramen, die uitzicht gaven op de Vecht of de weilanden.

Boven deze kamers een loopzolder met beschooten kap. Verder een onderhuis met ruime keuken, welwaterpomp, droogkelders en bergplaatsen. Rondom het huis een grote tuin met moesgrond en een boomgaard die oorspronkelijk ruim 200 meter lang was en waar behalve appels, peren en perziken ook abrikozen en druiven gekweekt werden.

Op het terrein bevond zich een tuinmanswoning, stalling voor drie paarden, koetshuis en

een optrek met koepelkamers, Klein-Heuvelsoord genaamd. Zo beschreven was Heuvelsoord nog in volle glorie. De achteruitgang begon toen in de jaren voor de oorlog grond werd verkocht voor de bouw van de woningen aan het Zandpad 10 t/m 15.

Met de sloping verdween ook de S-bocht in het Zandpad, die voor de een rustiek en schilderachtig was, maar voor de ander een obstakel in zijn snelheidsdrift.

D. Dekker.

Over Vader Abraham, zoon Isaäk en drie dochters

De voornaam Abraham is heden ten dage in de Vechtstreek en bij de families daar vandaan komende, nog steeds een veel voorkomende naam. We mogen in dit geval dan ook zeker spreken over "Vader Abraham" wanneer we het zullen hebben over de man die deze naam in de streek bracht. Daar komt

nog bij dat de enige zoon, die hij voorzover we hebben kunnen nagaan had, Isaäk heette. Ook deze naam komen we nu nog in verschillende families tegen.

Wie was deze "Vader Abraham"? Op een lijst uit 1748 waarop alle huisgezin-

nen van Maarsseveen staan vermeld, komt voor Abraham Degender gehuwd met Anna Catharina Berten. Zijn beroep is kleermaker. Hij heeft 3 kinderen boven en 1 beneden de 10 jaar plus een "huyslegger", d.w.z. iemand tegen betaling in de kost.

Zeer waarschijnlijk is Abraham met zijn gezin uit Duitsland gekomen. Enkele jaren verbleef hij in Westbroek. Hier werd de jongste, de zoon Isaak geboren, die op 14.4.1743 in de kerk van Westbroek gedoopt werd. Een dochter Ida was op 21.10.1740 in dezelfde kerk gedoopt. Zij moet echter jong overleden zijn. In 1748 heeft hij immers maar één kind beneden de 10 jaar. De andere drie zijn de dochters Jannigje, Aaltje en Catharina (Caatje) die niet in de doopboeken van Westbroek voorkomen, dus elders geboren moeten zijn. Alle drie huwden zij in de kerk van Tienhoven en werden stammoeders van een talrijk nageslacht, waardoor de naam Abraham over zo veel families verspreid kon raken. Jannigje huwde op 2.2.1752 met Hendrik Berendse Schipper. Aaltje op 28.1.1767 met Jan Cornelisse Heus, die echter vóór 1784 overleden moet zijn, want zij trouwt op 30.12.1784 voor de 2e keer nu met Gerrit Otte van Amerongen. Caatje tenslotte (na een onwettige verhouding met Gerrit Verwoerd waaruit een dochter Geritje) huwt op 6.11.1768 met Jan Janse Leeftang.

De zoon Isaak huwde eveneens in Tienhoven op 29.1.1769 met Hendrikje Arisse Slot. Hij is de stamvader van de huidige familie, die echter onder een iets kortere naam nog in onze gemeente voortleeft: namelijk Degen. Hendrikje Slot, gedoopt 21.10.1742 in Tienhoven was een dochter van Arie Janse Slot en Willemijntje Gerritse van Amerongen. Hij overleed in Tienhoven en werd op 20.6.1795 in de kerk van Tienhoven begraven. Zij op 15.11.1814.

Van hun 10 kinderen zijn er in ieder geval 5 gehuwd, waarvan de oudste Caatje (geb. 29.10.1769 - overl. 8.2.1835) op 12.12.1793 met Marten Jacobs Schouten uit Oud Loosdrecht.

Dochter Aaltje (geb. 8.4.1772) huwt 25.2.1789 in Zuilen met Jacobus Pels.

Voor ons zijn echter de zonen van meer belang.

Abraham (geb. 15.1.1775, overl. 14.4.1822) huwde 17.2.1805 in Tienhoven met Hendrijntje Gerrits van Amerongen.

Arij (geb. 20.11.1799) huwt 29.12.1811 Mijntje Gijsen uit Nieuw Loosdrecht.

Terwijl Jan geb. 1.7.1781 op 10.3.1811 huwt met Johanna Volkerts van der Wilt.

Gerrit Degen (geb. 1857, overl. 1935) in z'n boot op de Maarsseveense trekgraten.

Nu was het in deze streken vroeger en nu nog wel de gewoonte om bij het spreken letters in te slikken of soms hele lettergrepen weg te laten. Hierdoor gebeurde het nog al eens dat persoons- maar ook familienamen gemakshalve ingekort werden. Men wist toch wel wie er bedoeld werd.

Zo is het ook bij de familie Degender gegaan, het "der" werd weggelaten en de naam "Degen" ontstond. Dit werd op de duur zo algemeen dat men niet beter wist zodat ook de naamdragers zelf hun naam op gingen geven als Degen. Zo lezen we b.v. in de huwelijks-acte van Isaak (geb. 16.3.1806 en zoon van bovengenoemde Abraham): "Degender zich noemende Degen".

In een andere acte vinden we het "der" door-gestreept. Vanaf deze tijd komen we dan ook alleen nog maar de naam Degen tegen.

Genoemde Isaak huwde 11.1.1831 met Hille-tje Bosch. Zij overleed echter op 2.12.1840, waarna Isaak voor de 2e keer huwde op 17.3.1843 met Grietje Hagen.

De Familie Degen is dan geheel in de turf te-recht gekomen en verdient als veenwerkers

een karig loon. Over het algemeen woonden zij in de Oude Dijk al moeten we hieronder wel verstaan dat gedeelte van de Oudedijk dat verdwenen is met het droogmaken van de Bethunepolder. Immers de Oude Dijk verbond vroeger het Tienhovenskanaal (Nieuweweg) met de Maarsseveensevaartdijk. Het gedeelte dat wij nu als Oudedijk kennen, is eerst na 1850 bewoond.

Isaak en Grietje overleden beiden op dezelfde dag, nl. 23.6.1866 aan de cholera.

Het zou te ver voeren de gehele stamboom Degen hier te behandelen. Dit is ook de bedoeling niet. Belangstellenden kunnen altijd contact met de schrijver opnemen, die hen graag uitgebreider informatie geeft.

Reyer Pos.

De afgebeelde foto werd ons welwillend beschikbaar gesteld door de Fam. N. Degen.

Pijpekopjes

Wie heeft ze nog nooit gevonden of gezien, die witte kleipijpjes? Alleen al in Maarsse zijn er honderden gevonden en naar aanleiding van deze vondsten wordt mij vaak gevraagd naar de ouderdom en de betekenis van de tekens die er op staan.

Voor de ontstaansgeschiedenis van deze pijpjes moeten we teruggaan naar het begin van de 17e eeuw en dan blijkt dat het niet de Hollanders waren die als eerste pijpenmakers te boek staan.

Hoewel we als bijnamen van deze pijpjes ook wel "geuzenpijpjes" en "spaanse pijpjes" vinden, zijn de allereerste exemplaren afkomstig uit Engeland. Daar heeft men gevonden dat de alleroudste omstreeks het jaar 1570 zijn gemaakt.

In deze periode bestreden in Engeland de Tudors en de Stuarts elkaar en veel Engelsen en Schotten vluchtten uit lijfsbehoud o.a. ook naar Nederland. Velen van hen namen dienst in het leger van Prins Maurits, waarin zij meevochten tegen de Spanjaarden in de 80-jarige oorlog. Nu nog vindt men in de archieven naamlijsten van deze vreemdelingen, die voor het grootste deel in ons land zijn blijven wonen en met Nederlandse meisjes huwden.

Echter in het jaar 1609 werd een wapenstilstand met Spanje overeengekomen - het twaalfjarig bestand - en dit leidde tot werkeloosheid onder de soldaten. De buitenlanders onder hen wilden of konden niet naar hun vaderland terugkeren en trachtten daarom hier aan de slag te komen. Zo ook een klein aantal, die in Engeland het beroep van pijpenmaker had uitgeoefend. Doordat zij natuurlijk niet direct de beschikking hadden over materiaal en ovens, gingen zij samenwerken met de pottenbakkers. Dezen hadden daar geen enkel bezwaar tegen,

omdat de concurrentie door het Japanse en Chinese porcelein erg groot was.

De tot nu toe oudste vermelding van de eerste vestiging van een Engelse pijpenmaker in Nederland - en wel te Amsterdam - is 1609. Het was Thomas Lauris uit Bedfordshire.

Om de maker van de pijp te beschermen tegen oneerlijke concurrentie mocht hij een merkje in zijn produkten aanbrengen. Dit merk vinden we bijna altijd in een uitsteeksel (= hiel) onder de kop (= ketel). Het is niet verwonderlijk dat de eerste pijpjes de zg. Tudorroos als merkje dragen. (De Tudorroos bestaat uit vier hartvormige blaadjes, die met de punten in het midden samenkomen, een soort klavertje vier). Hoe meer pijpenmakers, hoe meer merkjes. Bij de roosjes kwamen kelkblaadjes, er werden kroontjes boven de roos aangebracht en men bracht letters aan ter weerszijde van de roos. Er zijn nu al meer dan honderd variaties op de Tudorroos bekend. Behalve op de hiel vinden we ze ook wel op de ketel en op de steel aangebracht.

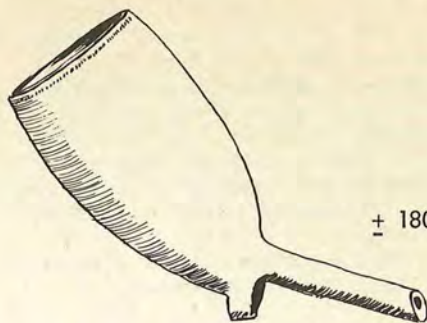
Deze eerste kleipijpjes (bij de metrobouw in Amsterdam met honderden gevonden) hadden zeer kleine kopjes (+ 1 cm³) en vrij dunne stelen. Bij het groter worden van de kop wordt de steel eveneens veel dikker, maar reeds in de loop van de tweede helft van de 17e eeuw zien we de stelen weer dunner worden, om in de 18e eeuw, dank zij de steeds verbeterde techniek, te worden tot de bekende Goudse pijpen met grote koppen en zeer dunne stelen. (Fig. 1)

Behalve in Amsterdam werden ook in vele andere steden deze pijpjes gemaakt, o.a. in Groningen, Haarlem, Rotterdam en Gouda. Alleen in Gouda hebben de pijpenmakers zich

± 1618

Figuur 1

± 1800

verenigd in een gilde, wat tot gevolg had dat daar de pijpenindustrie tot grote bloei is gekomen.

In Amsterdam is het in het begin van de 18e eeuw met de pijpenindustrie gedaan. Dank zij de gildeboeken zijn wij nauwkeurig op de hoogte van de Goudse merktekens, die bestaan uit letters, cijfers of figuurtjes (Fig. 2).

De meest bekende Goudse pijpenmaker was William Baerndts, waarvan wordt verteld dat hij in feite de beroemde Engelse schrijver Shakespeare zou zijn.

Naast de merktekens, die aangeven wie de maker is geweest, werden ook feestelijke gebeurtenissen en belangrijke feiten vastgelegd in de vorm van geheel versierde koppen. Zo vinden wij pijpen met vorstelijke "koppen", met wapens van landen, provincies en steden, met dieren en jachtaferelen, met mythologische figuren, spreuken en bloemen. Deze fraai versierde herdenkings- en oranje pijpen vinden we vaak terug in musea. Daar vinden we ook de zg. bruidspijpen. De bruidegom ontving ter gelegenheid van zijn bruiloft van zijn bruid een rijkelijk met bloemen en linten versierde pijp. Uit deze pijp werd echter niet gerookt, maar hij werd (meestal) boven de schouw opgehangen in een glazen kastje, waarin ook vaak het bruidsboekje van de bruid een plaatsje vond.

Er is nu nog maar één Goudse Pijpenfabriek,

de Plateelbakkerij en Pijpenfabriek Zenith, die op 17 maart 1974 precies 225 jaar bestond. Het pijpmaken is hier nog steeds handwerk. Per jaar worden er nog zo'n 50.000 gemaakt. Veel is echter bestemd voor het buitenland en de souvenirwinkels.

Voor wie behalve zelf verzamelt, maar ook eens naar de verzamelingen van anderen wil gaan kijken, volgen hier drie adressen:

1. De particuliere verzamelaar de heer D. Duco te Amsterdam. Voor een bezoek aan zijn verzameling moet u eerst telefonisch contact opnemen via nr. 020-249288.
2. Niemeyer Nederlands Tabacologisch Museum, Amstel 57, Amsterdam, geopend van 10.00 tot 17.00, behalve op zondag en maandag.
3. Het Goudse Pijpenmuseum.

En wanneer u toch in Gouda bent kunt u bij de Librije een eenvoudig boekje kopen, waarin alle merken, die tussen 1724 en 1881 zijn ingeschreven, staan vermeld.

J.C. Witte

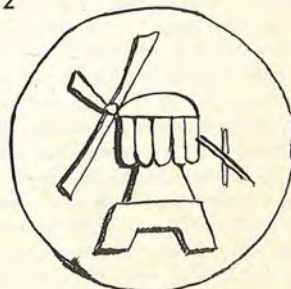
Figuur 2

1730 - 1865

1715 - 1865

1667 - 1865

„Vecht en Stein“

Een bedreigd stukje natuurschoon met een oude naam, ouder dan het tegenwoordige huis, veel ouder.

Vele Maarsseenaars kennen het terrein nog onder de naam: "Bos van Van Reede" of "Bos van Mevrouw van Reede", omdat de laatste in hun jeugd de bewoonster van het huis en de eigenaresse van het bos was.

Nu is dit terrein Gemeentepark geworden, weliswaar met de bedoeling dat het terzijner tijd onderdeel vormt van dat, wat nu nog aangeduid wordt als het "plan Zandweg-Oostwaard".

Behalve de hier en daar nog aanwezige resten van het oude huis, herinneren alleen de bomen nog aan het grootste verleden, toen het de woning was van rijke kooplieden. Verschillende bomen hebben de elkaar opvolgende huizen zien komen en gaan. Steeds weer kwam er een nieuwer Vecht en Stein. Zij hebben de huizen overleefd. Laten we hopen dat het plan "Zandweg-Oostwaard" zodanig gewijzigd zal kunnen worden, dat zij gespaard kunnen blijven.

Het park van Vecht en Stein is een oase van groen in dit gedeelte van ons dorp. Het huis is nieuw, de naam is oud. Het park is oud en haar bomen onvervangbaar. Laten we hopen,

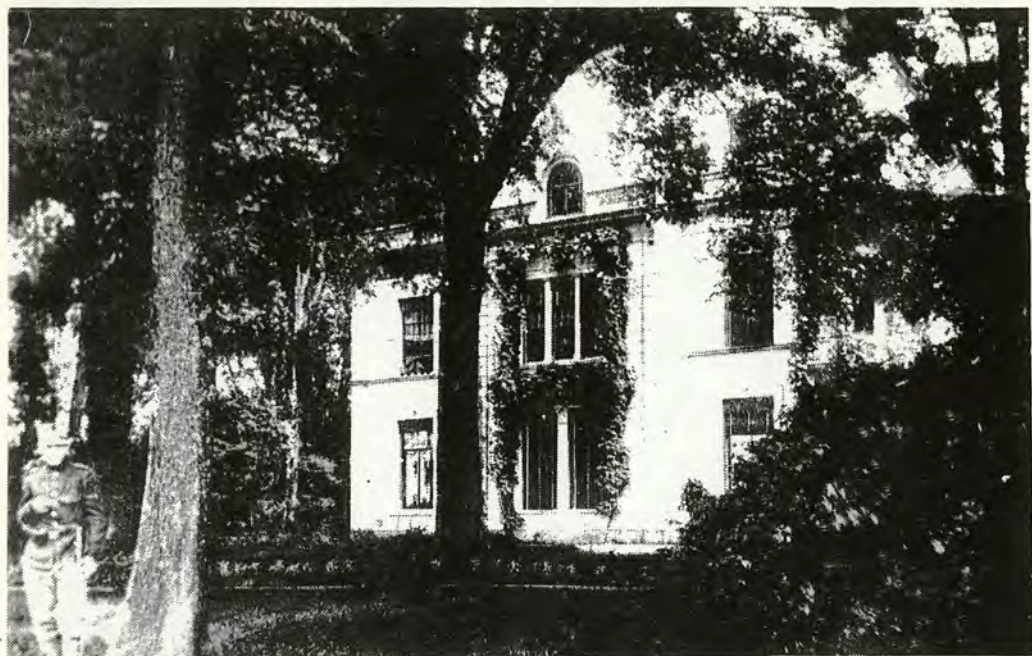
dat het Park Vecht en Stein tot in lengte van jaren een Gemeentepark blijft. Dit kan, wanneer een ieder zegt:

"PARK VECHT EN STEIN MOET BLIJVEN"!

G.N.v. Liempdt en R.Pos.

4

5

31

6

7

9

8

BIJ DE FOTO'S:

- no. 2 "Gezicht op Vechtestein", midden 18e eeuw
- no. 3 "Gezicht op Vecht en Steyn" uit het boek van P.J. Lutgers over de Vecht. De nummers 2 en 3 geven precies hetzelfde bouwwerk weer, behoudens enkele kleine wijzigingen. Het verschil van aanzien vloeit voort uit een andere visie. Het statige van de 17e eeuw heeft plaatsgemaakt voor het landelijke van de 18e.
- no. 4 Het Huis Vecht en Steyn zoals het was omstreeks 1915.
- no. 5 Het nieuwe huis zoals wij het kennen.
- no. 6 De bovenlijst die op prent 3 heel goed boven de deur te zien is, vinden we terug in een klein als schuurtje dienst doend gebouwtje, waarvan trouwens ook de muren de indruk wekken alsof zij eerder elders dienst hebben gedaan.
- no. 7 Verscholen in de bosjes, de waterput.
- no. 8 Eveneens verscholen de oude koelkelder.
- no. 9 De vijver die volgens oude kaarten eens de grens was
- no. 10 tussen het gebied van Maarssen en dat van de Heerlijkheid Oostwaard.
- no. 11 De natuur zorgt voor grillige vormen.

11

Honderd jaar geleden in de Breedstraat

Er was eens een arme nachtwacht, die ruim honderd jaar geleden, in een stikdonkere nacht, zich in de Breedstraat liep boos te maken op de Edelachtbare Heren van de Maarssense Raad, omdat zij een "toestel" hadden gekocht, waarmee ze konden controleren of de Maarssense nachtwachten hun rondes wel liepen.

Dat getuigde volgens hem van weinig vertrouwen. Zijn boosheid nam nog toe, toen hij bedacht dat de hoge heren met die kloktostellen zelf in hun warme bed konden blijven, terwijl hij voor zegge 30 cent per nacht zijn werk deed. Ja, tijdens de wintermaanden was het 60 cent, maar zijn "bezoldiging" was toch veel minder dan die van de veldwachter, die f 275,- per jaar verdiende en bovendien f 40,- voor kleding en f 10,- aan emolumenten ontving.

Eerlijk gezegd zijn we niet zeker van de gedachten van onze nachtwacht, maar wel van de genoemde getallen, want die zijn terug te vinden in de archiefstukken van de gemeente Maarssen.

Maarssen had 4 nachtwachten. Elke nacht liep één nachtwacht zijn rondes.

De Raad stelde vast hoe hoog hun "bezoldiging" moest zijn. In 1870 telde Maarssen 1781 inwoners, waarvan er maar 113 kiesgerechtigd waren, immers toen werd het recht om te stemmen slechts verleend aan hen, die zoveel bezaten of verdienden dat ze meer belasting betaalden dan de gemiddelde nederlander.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1870 in Maarssen bleven er van die 113 bovendien nog 37 thuis. Men bedenke bij het lezen van deze getallen wel dat de linkerzijde van de Kaatsbaan, Diependaalse Dijk, Lanenkwartier etc. tot de gemeente Maarssveen behoorden!

Onze nachtwacht zal vermoedelijk niet kiesgerechtigd geweest zijn.

De nieuwe Raad kreeg subsidie-aanvragen te behandelen van twee kostscholen, die allebei gelegen waren in de Breedstraat.

De kostschool voor jongens (14 jaar en ouder) was gevestigd in Nieuw-Vechtevoort, dat gebouwd was op de plaats waar eerder het grote buitenverblijf Hogesant, later Vechtevoort genoemd, gestaan had. (Op deze plaats vinden we nu de apotheek).

In Hogesant (Vechtevoort) hebben sinds 1654 tot 1718 de Portugese Joden hun Synagogale diensten gehouden ondanks provinciale en gemeentelijke verbodsbepalingen. De diensten

werden weliswaar oogluikend toegestaan met het oog op de economische voordelen die de vestiging van aanzienlijke Joden in Maarssen en Maarssveen met zich meebracht. Zou dit nu die hooggeroemde nederlandse verdraagsaamheid zijn waarover men in vaderlandse geschiedenisboeken zo dikwijls kan lezen? Maar als in 1720 bij provinciaal decreet de joden eindelijk het recht krijgen Synagoge te houden, kopen zij Klein Vechtevoort, dat op de plaats stond waar nu de oude Openbare School staat, thans Nutsbibliotheek en Muziekschool "Abraham Feijten".

In 1839 wordt deze Synagoge afgebroken, als de Portugese Joodse Gemeente door verhuizing van haar leden zo klein is geworden dat ze financieel niet in staat is de gelden voor de gewenste restauratie bijeen te brengen. Men wilde met de afbraak voorkomen dat het gebouw een bestemming zou krijgen onwaardig aan het doel waarvoor het had gediend.

In de Utrechtse Courant van 6 en 12 feb. 1839 stond de volgende advertentie:

"Op Woensdag de 13 februari 1839 des voormiddags elf ure, zal men in logement "Het Zwarte Varken", te Nieuw Maarssveen (bij Geesberge) publiek verkopen no. 1 Tot afbraak Het Kerkgebouw der Ned. Portugeesch Israëlitische Gemeente te Maarssen met annexe woning en verdere getimmerten, staande aldaar, aan de Breedstraat no.2".

De gemeente Maarssen die al in het bezit was van Nieuw Vechtevoort koopt de vrijgekomen grond en maakt er een tuin van, die in officiële stukken de Overtuin van Nieuw Vechtevoort wordt genoemd. In 1863 probeert de kostschoolhouder Wagenaar deze overtuin voor zijn school te huren. De Raad wijst zijn verzoek af, maar willigt een ander verzoek van de heer Wagenaar in. Deze wou n.l. een drijvend bad achter zijn school in de Vecht aanleggen. O, schone Vecht van weleer! De andere kostschool was gevestigd aan de overzijde van de Breedstraat in het huis dat later dienstwoning werd van het hoofd van de Openbare School.

Achtereenvolgens hebben daar o.a. de families Wolthuis en Kouwe gewoond.

Na 1945 koopt de heer A. Agterberg het huis en begint er zijn dames- en heren kapsalon. Het pand moest toen gerestaureerd en verbouwd worden, maar toch slaagde de heer

De Breedstraat omstreeks de eeuwwisseling. Eerste huis rechts meisjesschool. Op de achtergrond de toegang van het toen nog bestaande "Huis ter Meer".

Agterberg erin het huis gedeeltelijk in de oude staat te laten.

De school door mej. M. M. Burgerhoudt, die reeds in 1860 directrice was, een inrichting voor onderwijs en opvoeding genoemd, stond bekend als een deftig instituut.

In de leerlingenregisters vindt men de namen van jonge dochters uit welgestelde families, waarvan er vele in het buitenland woonden. De school was Engels georiënteerd, vooral na 1869 toen mej. G. C. E. Inckel, die van 1861-1869 als secondante aan de school werkzaam was, de leiding van de school overnam. Zij stelde op 4 juni 1870 als secondante aan miss S. S. Vine, die geboren was te First Hill op Jamaica (Eng. W-Indië).

Gedeputeerde Staten moesten daarvoor toestemming geven en gingen hiertoe over na overlegging van de bij de wet gevorderde bewijzen. (Misschien zijn er lezers die verband kunnen leggen tussen First Hill en West Hill aan de Parkweg?).

De meisjesschool werd gesubsidieerd met f 100,- per jaar door de gemeenten Maarssen en Maarssenveer omdat het ook een dagschool was.

Mej. Inckel wist in 1870 een extra-subsidie van f 67,- te verkrijgen, toen ze voor eigen rekening de school liet vergroten met lokalen in de ommuurde tuin achter het huis. Later

huurt mej. Inckel een gedeelte van de oude Openbare School voor f 150,- per jaar.

Omstreeks 1900 wordt de school opgeheven, nadat mej. Thieme de school nog enige jaren heeft geleid.

In de zomer van 1954 hebben vijfentwintig dames, oud-kostschoolleerlingen in de leeftijd van 70 tot 80 jaar, nog een bezoek gebracht in het pand van de heer Agterberg. Zij haalden daarbij herinneringen op o.a. over de Maarssense kermis in de Breedstraat; de luidruchtige Utrechtse studenten waren de oorzaak dat de meisjes toen om half zes binnen moesten zijn!

Dick Dekker.

Alfred Tepe en de Neogotiek

Over Tepe weten we weinig - al mijn naspeuringen naar een eventuele schriftelijke nalatenschap bleven zonder enig resultaat; in Dusseldorf, de stad waar hij de laatste 15 jaar van zijn leven werkte en woonde, was op het archief zelfs zijn naam volkomen onbekend -; gelukkig heeft hij een aantal artikelen geschreven over eigen werk in het "Zeitschrift für christliche Kunst", het bolwerk van de Duitse, r.k. neogotiek. Uit die artikelen komt hij naar voren als een bescheiden, schuchter, met de eigen tijd verlegen mens, strevend naar eerlijke, zuivere schoonheid, zachtjes ironisch voor zichzelf en zijn tijd.

Gerard Brom beschrijft hem als volgt, in een gelukkige vergelijking met zijn tijdgenoot en in het Utrechtse zijn concurrent, Cuypers: "Tepe is eens treffend vergeleken met Cuypers: de grootste van beiden een worstelaar, die in ieder program weer een probleem ontdekte, waarvoor een pikante oplossing te vinden viel; de fijnste van de twee daarentegen een argeloos dromer, die zijn kerkjes zo schilderachtig wist neer te zetten, alsof het werk hem spelend afging; de Zuiderling geschoold op de kathedraal, de Noorderling eerder met een landelijk geval vertrouwd; de gevierde meester vol hoger aanspraken, de gewestelijke werker niet zonder slordigheid. Lag het aan de laatste trek, dat hij soms het tegendeel van lof gewonnen heeft? Tepe was een ingekeerde ziel, met een milde, bijna schuwe glimlach en stille, zachte ogen, een innig natuurliefhebber, die zijn vrije tijd tussen dicht en jagen verdeelde, een volstrekt onwerelds en vrijwel onmaatschappelijk man. Wie hem in zijn Rijsenburgs huisje bezocht, waar hij eindelijk van de Maliebaan heenvluchtte, had het eerbiedig gevoel een kluizenaar te benaderen. Terwijl Cuypers met zijn forse vieringstorens boven de steden zo'n grote stuw naar samenhang aandurfde, trok Tepe zich liever in een vertrouwelijk dorp aan het water terug. Universeel van aanleg en kosmopoliet van uitzicht, werd Cuypers door een rusteloze drang, die hem tot leider en strijder bestemde, voortgedreven om het monumentale te beheersen van uit de hoofdstad van ons land. Tepe schetste, verliefd op eenvoudige plaatsen als Mijdrecht en Kortenhoef, zijn kerkjes midden in het landschap".

Amsterdammer van geboorte, gaat Tepe als

21-jarige aan de Berlijnse Bau-akademie studeren in 1861. Zijn verslag hiervan is veelzeggend: "Toen ik naar Berlijn kwam en me aan de koninklijke Bauakademie liet inschrijven. . . . toen straalden me Schinkels werken, het oude museum, het theater tegemoet; daar waren in de tekenzalen van de academie Attische tempelmodellen op kleine schaal en hun onderdelen en ornamenten in natuurlijke grootte opgesteld; daar verkondigde en verklaarde Bötticher de konstruktieleer van de Hellenen, de leer van de onvergankelijke klassieke kunst, die al het voorafgaande en het laterkomende als minderwaardig en nauwelijks de bestudering waard liet schijnen". Gewillig erkent hij de waarde van deze klassieke kunst en de fijngevoelige toepassing ervan in het werk van Schinkel. Maar dit onderwijs past niet bij zijn doel en streven: "De in Berlijn nog miskende en afgewezen middeleeuwen schenen me hoogste aandacht en diepgaand onderzoek waard. Ik wilde me tot de in andere streken al veelvuldig toegepaste, zo te zeggen opnieuw ontdekte gotische bouwwijze wenden, en me in het bijzonder op de kerkbouw richten. Ik was dus genoodzaakt, voor autodidact te spelen en schafte me Hoffstadt's Gotisches A B C, Kallenbach en Schmidt, Ungewitter's Lehrbuch en tenslotte Violett le Duc aan en verdiepte me in die tegenvoeters van de Berlijnse bouworakels. Daarnaast boeiden me de musea zozeer, dat ik, kunstgeschiedenis studierend, naar oude marmeren torsen of gipsafgietsels tekenend, bijna dagelijks verscheidene uren daar vertoefde en meer dan wenselijk was de Bauakademie de rug toekeerde". Net als Cuypers was Tepe diep onbevredigd door het bouwkunstig onderwijs en hij verdiepte zich door zelfstudie in de middeleeuwse kunst en de neogotische uitwerking ervan. Waarom Tepe naar Berlijn ging, we weten het niet; de neogotische impulsen kunnen van verschillende kanten gekomen zijn - zo was er in Amsterdam de koortsachtige activiteit van Alberdingk Thym om de neogotiek ingang te doen vinden, een streven waarin hij een hecht bondgenootschap met Cuypers was aangegaan. Kortom, de keuze van het centrum van Pruisische, classicistische staatsarchitectuur als plaats van opleiding is merkwaardig. Na deze scholing belandt Tepe in het atelier van Vincenz Statz, Diözesanbaumeister te Keulen.

Hier komt hij terecht in een straf neogotisch milieu. Deze Statz was afkomstig uit de nieuwe en unieke bouwloods, door Zwirner voor de voltooiing van de Keulse dom opgezet. Deze Keulse dom, in 1842 het centrum van de grootste nationale eenheidsmanifestatie, had ingeboet aan nationale symboolwerking, maar was daarentegen voor het overwegend roomse Rijnland een machtige impuls tot zelfbewustwording geworden. Immers, dit Rijnland was na de nederlaag van Napoleon (1815) aan Pruisen toegewezen, wat geografisch een onding was daar het Pruisische vorstendom er door andere staten van gescheiden was, maar ook sociaal-politiek een konfliktituatie opriep: Pruisen, feodaal, onburgerlijk, agrarisch en protestants; het Rijnland, burgerlijk, sterker bepaald door opkomende industrie en handel, diepgaand beïnvloed door de Franse revolutie en de daaraan gekoppelde Franse overheersing, rooms katholiek. De roomse kerk had juist door het ingrijpen van de Franse overheid sterke economische en organisatorische schokken geleden, en nu zag ze zich geplaatst tegenover een Pruisische overheid die van protestantse minachting openlijk blij gaf - een streven waarbij de liberale oppositie deze keer de regering steunde uit afkeer van heel het clericale geloofsbeleven en de kerkelijke cultuurtradities; want voor de liberalen was de nieuwe tijd begonnen met Luther's strijd voor het vrije geweten - ja toen ontdeed de echte Duits-germaanse ziel zich van eeuwenoude boeien door Rome opgelegd. M.a.w. in de toch al bedreigende situatie was een scherpe angel de openlijk soms, vaak toen nog bedekt uitgesproken visie, dat een rooms-katholiek part noch deel had aan het echte Duitse vaderland, dat gegroeid was uit Luther en de reformatie. Dat, wat in de jaren zeventig zal uitlopen op de "Kulturkampf", de politiek-culturele strijd tegen het roomse geloof als on-Duitse geest, dat hing in de lucht al in de jaren veertig in het Rijnland. In deze spanning, door deze dreiging en vijandschap komt een man als August Reichensperger tot bekering en bindt de strijd aan met de krachten die de kerk belagen. Vooral op kunstgebied wordt deze strijd uitgevochten; het programmatisch werk is zijn boek "De christelijk-germaanse Bouwkunst en haar Verhouding ten opzichte van de huidige Tijd" (1845). Twee hoofdstellingen bevat dit werk:

1. de gotiek "is de taal, is de geest van het christendom (hier wordt dus voor het eerst in de geschiedenis een bepaalde stijl, een bepaalde vorm tot uniek christelijk verklaard - wat een eenzijdig, eng cultuur-

- krinetje wordt zo aan de kerk opgedrongen - precies wat later door het Sint Bernulphusgilde in Utrecht zal gebeuren!!);
2. deze kunst is germaans, dus oer-Duits. Hiermee stelt Reichensperger met klem de these dat de echte roomse kunst typisch Duits is, het teruggrijpen op de geschiedenis dient tot nationale zelfrechtvaardiging - een r.katholiek is een echte Duitser (zelfs slaat dit door naar het omkeren van de stelling om het protestantisme en het er zich op beroepende liberalisme te treffen). Zo wordt kunst tot apologie, tot instrument van zelfbewustwording; wordt ideologie - ideologievorming doet verstarren tot dogma.

Twee citaten mogen hier dienen om de verandering in vormen en gevoelen te verduidelijken. Eerst een citaat van Sulpiz Boisserée, de geestelijke vader van het Keulse domproject en van Reichensperger, uit een brief aan de al genoemde Zwirner (uit 1847): "Men mag de gelegenheid niet laten voorbijgaan, een voorbeeld te geven hoe de beeldhouwkunst de oudere kerkestijl aannemen en toch aan de eisen van "kunstgerechte" tekening en behandeling kan voldoen. Het slagen van deze poging zou aan de bouwkunst van onze voorouders een hogere waarde geven. De opgave schijnt me uiteindelijk deze te zijn: onze beeldhouw- en schilderkunst met deze oude bouwkunst in harmonie te brengen, want dat ze (= de bouwkunst) die beide andere beeldende kunsten momenteel ver vooruitgesneld is,, dat weet iedereen, en zo dom zullen we toch niet willen zijn, dat wij, daar waar wij niet aan te vullen en toe te voegen, maar alles nieuw te maken hebben, de onvolkomenheden en gebrekkigheden van de beelden uit de 12-14e eeuw zouden willen kopiëren" (de spatiering door mij). En daarnaast nu deze beoordeling in het "Organ für christliche Kunst" van 1852: Franz Pelzer heeft "om aan alle eisen te voldoen, het plan van een eenvoudige germaanse kerk nauwkeurig gecopieerd en de hoogw. bisschop ter goedkeuring voorgelegd. En juist door dit strenge kopiëren van een oud bouwwerk is deze bouw zo goed gelukt. Had de architect naar eigen idee een plan ontworpen, dan was het met zekerheid te voorzien, dat het plan zowel in zijn verhoudingen als in de details het stempel van onze tijd gedragen en daarom minder aan de zuivere germaanse stijl beantwoord zou hebben". Dit verstarde klimaat was het milieu van Vincenz Statz, hier leert de jonge Tepe deze strenge neogotiek van dichtbij kennen. Maar

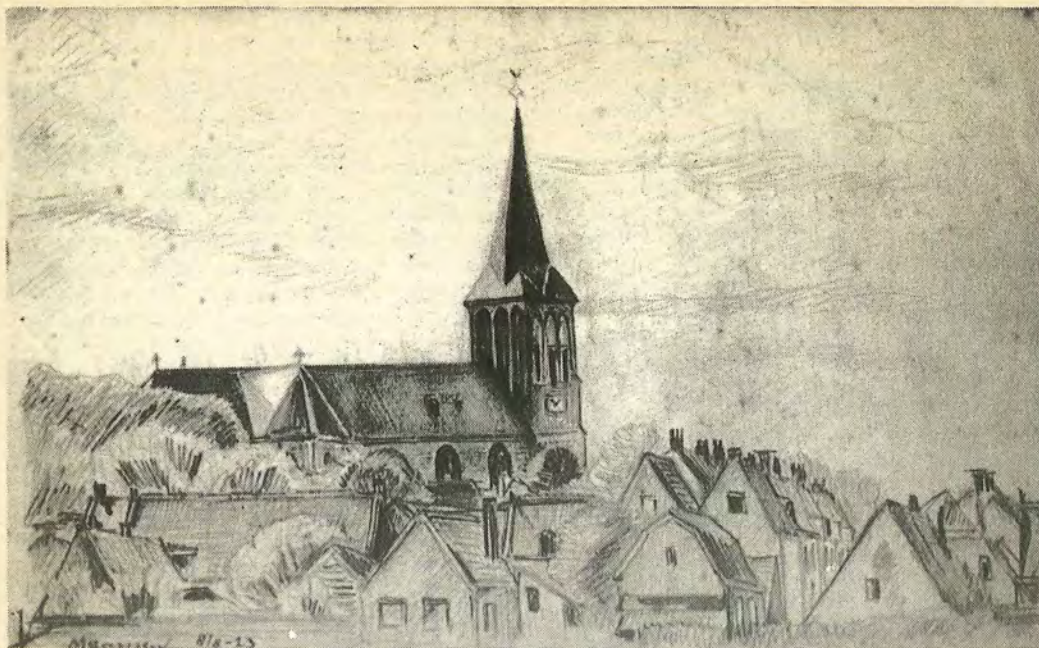
hij gaat er niet in onder. Toch moet deze leertijd bij Statz, terwijl hij tekent voor de werkzaamheden aan de dom, hem een enorme verruiming van inzicht, van kennis van gotische structuren hebben gebracht. Na een periode van talloze reizen tussen 1867 en 1872, nu weer vanuit Amsterdam, die hem een aanvulling gaven op het geleerde, komt hij in 1872 naar Utrecht en raakt daar in de kring van het St. Bernulphusgilde. Bij dit Bernulphusgilde stuiten we op een verschijnsel, dat talloze trekken gemeen had met het gebeuren in het Rijnland, vooral ook door de grote invloed van Reichensperger op het gilde, d.w.z. op de man die het gilde vormde, ordende, beheerste en overheerste, Van Heukelum. Ook hier in Nederland was de positie van de rooms-katholieken weinig bevredigend; natuurlijk, met de omwenteling van 1795 was aan de direkte onderdrukking een eind gekomen, maar van de oude kerken, "hun" kerken, waren maar een paar teruggewonnen. Weliswaar speelden ze tot het midden van de 19e eeuw in de politiek vaak samen met de liberalen, maar van een hartelijke verstandhouding was geen sprake. Erger nog, en voor de liberaal en voor de orthodoxe protestant was in de Nederlandse nationale opvatting, ideologie geen plaats voor Rome; die ideologie-typisch 19e eeuws, sterk historisch bepaald - zag een "liberale" Opstand tegen Spanje onder het motto: strijd voor de persoonlijke vrijheid, tolerantie, zag een "calvinistische" Opstand als de strijd voor waar geloof en godsdienst-vrijheid (samen, sic!) - een Opstand voor beide partijen in diepste wezen tegen Rome gericht. Beide ideologische beelden lieten een roemruchte strijd tegen Spanje volgen door een "Gouden Eeuw" - voor de roomsen een tijd van diepe vernedering en achterstelling. Die echter zagen Willem van Oranje als een eedbreukig leenman, de vrede van Munster was de bezegeling van hun droevig lot. Bij nationale vierdagen waren ze afwezig of ze werden door woord en gebaar er direkt of indirekt beledigd. Als Nuyens deze perspectieven aanbrengt in het geschiedbeeld, voelt hij zich daarvoor behandeld als "landverrader". Ja, voor rooms als onrooms staat het vast dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een protestantse staat was, dat we het in grote lijnen nog waren - protestantisme geldt voor de roomsen in die dagen als het eerste doorbreken van een revolutionaire, tegen God opstandige geest, als wegbereider van de grote, de Franse revolutie. In een gelijksoortige miskenning dus, ideologisch, als in het Rijnland, grijpen de roomsen naar de-

zelfde wapens. De man die daarbij voorop ging was Alberdingk Thym. Hij, de leek, liep heel de clerus voorbij in het streven tot katholieke herbouw naar binnen en naar buiten. Centraal staat bij hem de kunstbeleving, het opnemen van een artistieke draad die in de 16e eeuw werd afgesneden door renaissance en reformatie: "De geheele en volle ontwikkeling der christelijke bouwkunst, de traditie van het geheele christendom en al de wetten der gewijde kunst vinden wij het volmaaktst in de Gothiek. Als wij dus weer een kunst willen met eenen geestelijken inhoud, eene kunst welke eene idee vertolkt, eene kunst, welke waar, zeker, ernstig, doelmatig is, eene kunst, welke weer eenheid in de veelheid, afwisseling in de eenheid, harmonie, symmetrie brengt, een kunst eindelijk, welke ons schoonheid te genieten geeft, dan moeten wij eenen vasten, historischen stijl hebben". Merkwaardig is het zien, dat Thym tegen het classicisme opkomt met deze woorden: "Want het juist tegen het exklusief en onberedeneerd toepassen van één element, van één stijl, naar eene grotendeels konventionele verhoudingsleer, dat de nieuwere theoristen en ik-zelf, naar de maat mijner krachten, opkomen;...". Dus tegenover het ene exclusieve wordt, op voornamelijk religieuze gronden, het andere exclusivisme gesteld; tenminste, zo lijkt het. Want Thym's lijn is die van Cuypers, d.w.z. een grote vrijmoedigheid in het toepassen van voorbeelden, een virtueuze vrijheid om met historisch materiaal om te gaan. Dit is niet de lijn van het Bernulphusgilde. Als Thym in 1870 tot erelid ervan wordt benoemd, wijst hij in de bedankbrief alleen op de samenbindende gevoelens: "De ondergeteekende acht zich gelukkig tot Eere-Lid van het St. Bernulphus-Gilde benoemd te zijn: minder om....., dan wel om dat hij zich de getuigenis niet mag onthouden van recht te hebben, eene adhesie in deze benoeming te zien. Daarom vooral is hij er dankbaar voor. Het veldwinnen van het begrip, dat men God en den Mammon, de ware kunstbe-ginselen en de bastaardij, niet te gelijk dienen kan, dat men moet kiezen tusschen het apostolaat der christelijke schoonheid, die haar type in Hem vindt, van wien de H. Augustinus zegt: "Filius est ars patris", en het apostolaat der eeuwig glimlachende welwillendheid, die, uit allerlei laffe kon-sideraties, links en rechts prijst, wat ver-foeid behoort te worden, - het veldwinnen van dat begrip, acht hij een zegen, en daarmee feliciteert hij de jonge vereeniging van

harte". Hier wordt een instelling tegenover kunst zichtbaar, die voor een christen toch wel bedenkelijk genoemd kan worden; schoonheid en God worden hier totaal identiek gemaakt, een kerkelijke parallel van de vergoding van de schoonheid in het geseculariseerde Europese cultuurleven van de 19e eeuw – denk aan Perk en zijn blasfemische parafrase van het Onze Vader: "O, Schoonheid, jij, wier naam geheiligt zij...."

Op dit punt waren inderdaad het gilde en Thym het eens; bij het 40-jarig jubileum van het gilde worden deze tonen aangeslagen: "Op dit jubeltij slaan wij gildebroeders een blik over ons vaderland, en met fierheid, met de meest gerechtigde familietrots, met innige dankbaarheid ook voor van Heukelum, en voor de praktische kunstenaars der neogothiek heffen wij een Te Deum aan, wegens het schoone, dat op elk gebied der kerkelijke kunst in Nederland in deze halve eeuw is geschapen dóór en onder den invloed van ons gilde, om het leelijke ook, dat niet in alle landen maar dat wel in Nederland werd geweerd. De duivel der leelijkheid heeft in ons land, zoo goed als elders, den tempel des Heeren als zijn bevoorrecht verblijf gezocht, maar hier stonden priesters der kunst gereed, die hem afdoende exorciseerden". Maar de brief van Thym kan niet verhullen dat hij in een andere richting zocht, zijn gotiek wordt niet een "onfeilbaar" dogma, samengeraapt stelsel van exactst nagebootste details. Zijn sfeer is die van Cuypers, breed, vindingrijk, zelfstandig verwerkend. Cuypers, aangezocht door Van Heukelum als kunstenaar-erelid, weigert dit uit angst zijn zelfstandigheid als kunstenaar te verliezen; de man die in een toespraak n.b. tot dit aan Reichenspergerse gotiek verslingerde gilde dorst te stellen: "Spreker weerlegt tenslotte nog de dwaling, alsof de middeleeuwse bouwkunst, die men thans zeer oneigenaardig "de gotische" noemt, aan bepaalde vormen zoude zijn gebonden. Zij is juist van bepaalde conventionele vormen vrij, omdat zij berust op de menselijke redenering, de logica. De geringere of grootere volmaaktheid van haar producten hangt af van de minder of meer juiste toepassing dier logische beginselen, welke ten onzent heerschten tot den aanvang der zestiende eeuw". (Een Cuypers dus als leerling van Violet-le-Duc; zoekend naar functionele waarheid en bouwkundige logica – als zodanig de vader van de moderne bouwkunst via leerlingen als Berlage; de bouwer van het Rijksmuseum waar hij "loskomt" van streng-gotische vormen, maar die als negentiende-eeuwer en als vroom

rooms-katholiek vooral in zijn kerken nooit de gotische vormen kan en wil verloochenen). Het gilde – het is in zijn ideologie en zijn organisatie een typerend voorbeeld van rooms emancipatiestreven: "Omdat een zekere plicht van pieteit jegens onze katholieke voorouders ons gebiedt, te verheffen wat door anderen in ons Vaderland maar liefst wordt veracht; omdat het gebruik der middeleeuwse stijlen eene ware overwinning voor ons is, behaald op vroegere toestanden; omdat de beoefening dier kunst in allernauwst verband staat met de verlevendiging van geloof, welke zich juist in de laatste vijftig jaren juist in die landen openbaart, welke het meest van Reformatie en Revolutie geleden hebben", aldus het Verslag van het gilde in 1888. Zo'n emancipatiestreven gaat, zoals J. Hendriks in zijn dissertatie "De emancipatie van de Gereformeerden" (1971) heeft uiteengezet, in een bepaalde fase uit van een streng isolement. Groen van Prinsterer's uitspraak "in het isolement ligt onze kracht" geldt in even sterke mate van het roomse leven aan het eind van de vorige eeuw. Brom, zelf fervent rooms-katholiek, heeft het zó omschreven: "Het negentiende-eeuws ultramontanisme stond onverzettelijk overeind in de eis, om eigen kunst en eigen wetenschap volslagen van de algemeene cultuur af te houden". – Deze afgeslotenheid, die ook rust, gerustheid brengt, moet voor een kwetsbaar mens als Tepe een stille oase in de rusteloze haastigheid van die tijd (toen al!!) hebben betekend. – In deze afsluiting naar buiten neemt de clerus de leiding, zo ook in het gilde – ja het gilde kan men vereenzelvigen met de oprichter, Van Heukelum. Een onartistieke figuur, wiens grootste kracht dan ook wel heeft gelegen in zijn autoritaire persoonlijkheid en zijn geld – zijn geld dat hem in staat stelde de basis te leggen voor het Aartsbisshoppelijk Museum. Deze verzameling was a.h.w. de "wapenkamer" van zijn gilde; hier werden de gewijde voorbeelden van de geheiligde middeleeuwse kunst opgeslagen, waarnaar de kunstenaars in het gilde moesten werken. Afwijkingen werden niet getolereerd, de voorbeelden waren onbetwistbaar: "De beste weg, om wederom betere monstransen te bekomen, is, dat men algemeen erkende schoone exemplaren doe namaken, zonder aan de kunstenaars voorloopig nog toe te staan, hunne gewaagde verbeteringen aan te brengen. Van verbetering kon eerst dan sprake zijn, als men toont de oude meesterwerken grondig te begrijpen" – aldus Van Heukelum. Zijn getrouwe paladijn, mgr. J. J. Graaf, wil zo lang aan de vaste, betrouwbare oude stijl-

Een potloodtekening gemaakt op 8 augustus 1923, voorstellende een gezicht op de R.K.Kerk met omgeving. Het was een stralende zomermorgen, toen de tekenaar, door het dorpsbeeld geboeid, zijn schetsboek opende en aan het werk toog. Hij herinnert zich niet precies, waar hij bezig was met zijn tekening, doch zeer waarschijnlijk nabij de Zogweteringlaan, waar deze in de Doornburgerlaan uit kwam. De huizen links en in het midden zijn gelegen aan de toen nog genoemde Achterdijk, nu Nassastraat. In het midden zijn enkele huisjes gelegen aan de destijds nog afgesloten Verlengde Kaatsbaan, welke slechts enkele meters lang was. In het verschiert de huizen aan de Oostzijde der Kaatsbaan. Rechts in de verte enkele huizen aan de Diependaalsedijk. De bebouwing op de voorgrond bevond zich op het gebied der toenmalige gemeente Maarsseveen. Links achter bomen nabij de kerk, kennelijk langs de Vecht prijkend. De zon schijnt zowel op een deel van het dak van het dwarsschip der kerk als op een gedeelte van de hoog oprijzende torenspits. Zoals de klok aan gaf was het of even na tien dan wel elf uur. Er was weinig bewolking op die warme dag.

J.N.S.

Aldus de heer J.N.Servaas, van wiens hand deze tekening afkomstig is.

figuren vasthouden tot het "overweldigend genie" komt die met één grote stoot een nieuw christelijk concept komt bieden - voorwaar, dan mocht je je ziel wel in lijdzaamheid bezitten.
(wordt vervolgd)

Bert v.d.Wal.

EN ZO IS HET BEGONNEN.....!

Verontruste milieu beschermers hielden in augustus-september 1971 een tentoonstelling om onder meer te protesteren tegen de plannen Zandweg-Oostwaard. Dat dit niet alleen een milieuzak was, maar ook met landschapsschoon en monumentenzorg te maken had bleek wel uit het tentoongestelde en uit de vragen die vanuit het publiek naar voren kwamen. Eén van die vragen was: Bestaat er in Maarssen een vereniging, die zich bezighoudt met de historie van het dorp en bestaan er publikaties op dit gebied.

Toen moesten we nog het antwoord op verschillende vragen schuldig blijven, omdat die organisatie niet bestond en de organisatie die de Vechtstreek op dit gebied rijk was, zich niet wenst te begeven op het terrein van actieve geschiedbeoefening, laat staan monumentenbescherming. Wat de publikaties betreft, na Pastoor Rientjes was er niets meer op dit gebied verschenen. Ondergetekende, die met de heer A. van Gils het Historische gedeelte van deze tentoonstelling mocht verzorgen, vond veel enthousiasme bij de heer D.v.d.Berg, die als electrotechnicus de verzorging van het technische gedeelte op zich genomen had.

Ongeveer terzelfder tijd verscheen het boekje "Maarssen in oude ansichten" van D. Dekker. Genoemde personen zochten contact met elkaar. Andere contacten volgden. Het resultaat hiervan was, dat op dinsdag 11 september aan de Ariënslaan 68 tien mensen bijeen kwamen. Dit tienmanschap bestond uit mevr. Zwijn-Brink en de heren J. Achterberg, D.v.d.Berg, D. Dekker, C.P. Klap, R. Pos, J.N. Servaas. N.v. Tricht, J.v. Veldhuizen en B.W. Westerman. Hier werd besloten tot de oprichting van een Historische Kring. Het voorlopige bestuur bestond uit: D. Dekker, voorzitter, R. Pos, 2e voorzitter, D.v.d.Berg, secretaris en N.v. Tricht, penningmeester. De eerste activiteit was presentatie bij B & W en contact met het Rijksarchief. Een diavond in de Raadzaal waarop behalve de Raadsleden ook werden uitgenodigd de leden van Niftarlake en Oud Utrecht, voorzover deze in Maarssen woonachtig waren. Te voren was er contact geweest met de bestuursleden Mevr. Siewerts van Reesema-Schmidt en Jhr. Martini Buys van Niftarlake en met de heer Hoogezand van Oud Utrecht. Ook was er contact geweest met de heer Wissink van de A.W.N. en de werkgroep Panoven Oud Zuilen. De avond werd een groot succes, verschillende aanwezigen gaven zich op als lid. Mede dank zij de grote belangstelling van de Pers breidde dit aantal zich spoedig uit tot 70 leden, waarmee op 29 januari 1973 de eerste ledenvergadering gehouden werd. Hier werd het voorlopige bestuur definitief gekozen en uitgebreid met de dames Siewertz van Reesema-Schmidt, Wissink-Verhagen en Zwijn-Brink. Reeds op 25 april 1973 werd Koninklijke goedkeuring verkregen.

De belangstelling, die we bij de Gemeentelijke overheid mochten ontvangen, was zeer hoopgevend, evenals de vele publikaties in de pers aan onze activiteiten gewijd. Niet in het minst werkte hieraan mee de in maart gevormde werkgroep Archeologie, die vanaf het begin leuke resultaten boekte en vooral aantrekkingskracht op de jeugd uitoefende, zodat ook verschillende jeugdleden zich aanmeldden. Na wat moeizaam zoeken bleek eind 1973 de heer Witte bereid de leiding van deze groep op zich te nemen.

En zo is het dan begonnen. De eerste jaarvergadering bleek het ledental gestegen tot rond de 100. De uitgave van een periodiek, wat één van de punten van onze doelstelling is, kon gerealiseerd worden en dit leidde weer tot een forse uitbreiding van ons ledental.

Mogen we dit overzicht besluiten met de wens, dat ons ledental en de belangstelling voor onze kring zal blijven groeien. We zijn er van overtuigd, dat er in de toekomst nog heel veel te doen zal zijn.

R. Pos.

Wie van U de tentoonstelling "Stads- en dorpsgezichten door Dirk Verriek" in het Gemeentearchief van Utrecht bezocht heeft, zal gezien hebben dat hier ook enkele prenten uit Maarssen aanwezig waren. Misschien hebt U dan ontdekt dat de omschrijving van prent 26, hierbij afgebeeld, niet juist kan zijn. Deze luidt: "Gesigt bij het dorp Maarssen aan de rivier de Vecht". Gezicht over de rivier de Vecht met links het huis en de tuinen van Boelestein en rechts het huis ter Meer; op de achtergrond huizen van het dorp. Dit klopt niet, maar hoe had de beschrijving dan wel moeten zijn?

Deze vraag leggen wij U hierbij voor, met het verzoek hierop te reageren. Zend Uw antwoord in aan het redactie-secretariaat.

In het volgende nummer van onze periodiek zullen wij U de juiste omschrijving geven. Mocht U de namen van de op de prent afgebeelde huizen niet weten, wat heel begrijpelijk is, dan kunt U volstaan met te vermelden vanaf welk punt de tekening gemaakt is. We verwachten veel reacties.

Aan dit nummer werkten mee:

D. Dekker, R. Pos, J. N. Servaas, E. A. J. v. d. Wal en J. H. Witte.
De foto's werden voor het grootste gedeelte verzorgd door G. M. van Liempdt en J. v. Dijk.

Opmaak, verzorging en druk: Nederlandse Historiën, Gerberasingel 94, Berkel en Rodenrijs.

Overname van artikelen of gedeelten daarvan alleen met schriftelijke toestemming van de redactie.

Ten aanzien van het eerste nummer delen wij U mede, dat zonder voorkennis van de redactie een artikel in een nieuws- en advertentieblad daaruit werd overgenomen. De redactie betreurt dit ten zeerste.

VOOR AL UW TRANSPORTEN

**INTERNATIONAAL TRANSPORT-
EN LIJNDIENSTBEDRIJF**

H. van Elst & Zoon

**DIEPENDAALSEDIJK 10 MAARSSEN
TEL. 1298**

**ruim 1000 m²
showroom.**

nassastraat 10
afdeling
klassiek

nassastraat 18
afdeling
modern

**3 etages volop meubelen
en woninginrichting**

van waay interieurs maarssen b.v.
nassastraat 10 en 18
postbus 32 maarssen
telefoon 03465 - 1897
